

BOZÓKI A., CSABA L., KOVÁCS J. M., NAGY B., T. VRBA, A. SMOLAR

A zárva várt Nyugat – Mit nyerhetünk és mit veszíthetünk? – Euro-optimisták és euro-szkeptikusok

KOVÁCS JÁNOS MÁTYÁS: Viszonyunk a bővítéshez. Barátaimmal *A zárva várt Nyugat* címen adtuk ki egy kötetet a közelmúltban, amely a Nyugattal szembeni kulturális ellenállásról szól, ideértve az EU bővítését is. A mai vita programjában szereplő másik kérdéskör: „nyugatosítók és autochtonisták” szintén konfliktust, kulturális sűrűlődséget sejtet, amikor egy régi keletű, de velünk élő dichotómiára utal.

Az elmúlt néhány évben írtam egyet s más Kelet-Európa szimbolikus földrajzá-ról, hogy megpróbáljam árnyalni e dichotómia szerkezetét, ez ugye kedvenc foglalatossága a tudománynak. Egyszersmind szerettem volna az autochtonizmus (hadd nevezzem a régi módon populizmusnak) fogalmát egy kicsit felfrissíteni. Mindkét esetben a populistákra figyeltem, azt vizsgáltam, hogy az új-populizmus szellemi-retorikai eszköztára miként módosul a hagyományos „vér- és rögvalóság” képest. A mai kelet-európai populizmus posztmodern elemei érdekeltek, s közben – rövidlátó módon – az új nyugatosítókról megfellebbeztem.

Pedig számos új fejlemény van a dichotómiának ezen a felén is. Remeg a talaj ideát. Miben különbözik az új-nyugatosítás a régitől? Három fontos szempontot emelnék ki: 1. a koordináták változását Kelet-Európa szimbolikus földrajzában, 2. a Nyugat fogalmának kettéhasadását, 3. a liberálisok újfajta határozatlanságát (köztük az enyémet is) a nyugatosítás ügyében.

Nézzük először a koordinátákat. A nyugatosítás sok helyről érkezik. Például keletről. A Suzuki gyártól egészen a szusi-büféig terjed az exportőrök köre, vagy kínai – tehát létező-szocialista – példával élve, az Asia Center-ig. Jöhet a volt kommunista világból is, különösen Oroszországból, és ez nem kizárólag magyar probléma, mert a lengyelek és a szlovákok is sűrűn találkoznak vele, mikor azt próbálják eldönteni, hogy mit gondoljanak az olyan kapitalista modernizációról, mely nehezen tagadhatja a szovjet világban gyökerező maffia-kapcsolatait. Ez mind semmi ahhoz képest, hogy amint a Nyugat határai elmozdulnak Kelet felé, mi leszünk (már részben vagyunk is) a „nyugatiak”, akik „keleten” fektetnek be, akik a saját munkaerőpiacukat féltik a „jöttmentektől”, akik a „Nyugat” határait őrzik, stb. Mi vizsgáljuk majd a később belépőket, mi vádoljuk őket bér- és szociális dömpinggel. Közben meg örülünk, hogy jobb a Nyugat keletijének lenni, mint – akár eddig – a Kelet nyugatijának. A koordináta-rendszerben azonban nemcsak nyugat felé mozgunk, hanem észak-

ra is tartunk. Amivel a koszovói bombázás esetén nem kellett még szembenéz-nünk (hisz Jugoszláviát „csak” balkáni, de nem déli országnak tartja a közbeszéd), az mostanában, Irak elfoglalása idején kötelező gyakorlattá válik: az „északi” nyugatosító „felszabadítás versus gyarmatosítás” dilemmája bajosan mismásolható el. Immár nemcsak tárgyai, hanem alanyai is vagyunk e tevékenységeknek.

A második dolog, amit említettem, a Nyugat fogalmának hasadása. Ez nemcsak biztonságpolitikai ügy, „új” és „rég” Európa, Rumsfeld, Chirac és egyéb teoretikusok. %k csak a jéghegy csúcsát látják, hisz itt, Kelet-Európában a „két Nyugat” már régóta verseng a szívünkért és az eszünkért. 1989 után, miközben az európai egyesülésre (nem pedig a keleti bővítésre) vártunk, némely globális hatás alaposan megdölgözött bennünket. Ami részben a segítségükkel bekövetkezett, nevezhetjük liberalizálódásnak, amerikanizálódásnak, globalizálódásnak, tény az, hogy ma az európai normák szerintinél lazább a munkaerőpiac szabályozása szerte Kelet-Európában, privátabb a nyugdíjrendszer például Lengyelországban és Magyarországon, a multikat csalogatjuk, a bérlekásokat magánosítjuk, és így tovább. Figyelem, ez nem csupán McDonald's és Hollywood. „Vissza Európába!” – hangzott anno a nyugatosító program. Most is, csak ezennel – tudom, túlzok – Amerikából kéretik visszatérni. Node melyik Európához? Hiszen az *acquis communautaire* nem mondja meg, hogy Svédország avagy Olaszország-e a kívánt cél. Rádásul nemcsak a célpontok mozognak, de a vadászok is. A Nyugat fogalma így sokfelé hasadhat.

Harmadszorra azt javasolnám megvizsgálni, miként reagál mindezekre a dilemmákra a nyugatosító, a liberális maga. Elégé érthető határozatlansággal színtem. Hogy miért? Mert az oly sokat eszményített Nyugat bizony a megengedhetőnél is önzőbb és arrogánsabb tud lenni, kompromittálva ezzel saját magát és a kelet-európai liberális is, lásd a csatlakozási tárgyalások megpróbáltatásait. Szóval szükség támad egy kis deheroizálásra, miközben dübörög a nyugatellenesség a populista oldalon. Aztán a nyugati új, tekintélyelvű szerepek, a határőrtől a felvételi vizsgabiztosig nem mondhatni, hogy kedveznének a liberális gondolat felvirágzásának. Meg a bővítés teli van etnikai időzített bombákkal, az embernek egy csomó dologban kénytelen-kelletlen a brüsszeli eurokrattákkal kell azonosulnia, ... – nos a liberálisnak ilyen körülmények között elég nehéz nyugato-

sítónak maradnia. Azért van remény: ha az új belépők benneragadnak az EU szegényházában mint másodrendű partnerek, akkor megint könnyű szívvel küzdhetünk az emancipatorikus értékekért.

GEORGE SCHÖPFLIN: Szeretnék vizs-zatérni néhány pontra. Abban a kontextusban, amit én Közép-Európának nevezek, Kovács János Mátyás Kelet-Európának nevez, (ez az önértékelés szempont-jából érdekes), a nyugatosítók kifejezésben a Nyugat mint olyan nagyon homogenizáló fogalom. Sokféle Nyugat van, nincs egy-féle Nyugat, bár tudom, hogy a világnak ezen pontjáról egységesnek tűnik a Nyugat, de gondolkozzunk csak el azon, hogy van egy brit Nyugat, sőt több brit Nyugat is van, mert azt hiszem, hogy Skócia 10 évben belül önállóvá válik, vagy még előbb. Nyilvánvalóan van egy skandináv Nyugat, a francia Nyugat is teljesen más, mint az előbb említettek. És azért vagyok egy kicsit fennakadva a nyugatosítás projektjén, hiszen miért ne lehetne kifejleszteni a Nyugat értelmezésének egy közép-európai koncepcióját, hiszen végső soron éppen ez a közép-európai dilemma és a délkelet-európai dilemma is, a modernitás fogalmának pontos meghatározása. Egy versenyképes és versenyző modernitásfogalom megalkotása, amely a Nyugat elismerését is kivívhatná. Talán nevezhetjük kisebb-rendűség érzésnek is, amivel küzd a régió. Ezzel a függőségi viszonyt, a dependenciát újraértelmezni és kezelni tudná. Ha ezt el-mulasztjuk, akkor újratermeljük a függőség-érzést és az önsajnálat jól ismert diskurzusait. Szerintem ez lehet az a kitörési pont, amely megengedi Közép-Európa számára, hogy visszautasítsa a Chirac-féle vádakat.

BOZÓKI ANDRÁS: Egyetértek abban, hogy sokféle Nyugat létezik, az egyik érv éppen az lehet, hogy hogyan értelmezzük mi a „Nyugatot” – Nyugat-Európát és Észak-Amerikát is beleértve. A jelenlegi iraki válság, az Egyesült Államok és az Európai Unió közötti megosztottság, illetve az Európai Unió belüli megosztottság alkalmat kínál a kelet-közép-európai országok számára, hogy túllépjenek kisebbségi komplexusaikon. Egyes diákjaim mondták, hogy inkább az amerikai oldalon állnak, mert Amerikában mindig európainak érzik magukat, ám ha Nyugat-Európába utaznak, ott mindig azt érzetik velük, hogy kelet-európaiak. Ez érdekes pszichológiai összetevője ennek az európai megosztottságnak, ami inkább arra sarkallja a kelet-közép-európaiakat, hogy az Egyesült Államok oldalán foglaljanak állást.

Van ennek a dolognak egy művelő-déstörténeti része is, hiszen a politikai

változások során az elitet, ezeknek az országoknak az elitjét Amerika jobban támogatja kulturális és képzési programokkal, mint a nyugat-európai országok. Úgyhogy Magyarországról nézve leg-alábbis Hollywood, az amerikai médiu-mok, a CNN Öböl-háborús képei révén alakult ki a Nyugat képe, úgyhogy meg-vannak az okai ennek az Amerika mellet-ti állásfoglalásnak. A közép-kelet-európai új elit számára egyszerűbb volt átugrani New Yorkba, mint Párizsba, Berlinbe, Madridba, Rómába vagy Edinburgh-ba. Egy érdekes híd alakult ki Kelet-Európa és az USA keleti partjának nagyvárosai kö-zött. Az amerikanizálódással szembeni szellemi, kulturális ellenállás sokkal gyengébb volt Kelet-Európában, mint Nyugat-Európában, a McDonald's elleni harc úgymond. Firenze főutcáján vagy Rómában vagy Bécsben nemigen tudna üzletet szerezni a McDonald's, míg Budapesten nagyon egyszerűen történik mindez. És ezek a hatalmas bevásárlóközpontok sem tudnának ilyen könnyen gyökeret verni Nyugat-Európában a nagyvárosokban, mint ahogy teszik itt, a mi régiónk-ban. Úgy gondolom, hogy a kulturális el-lenállás az amerikai típusú fogyasztói kul-túrával szemben sokkal gyengébb, így a 90-es években sokkal könnyebben tud-tak behatolni ide az amerikai formák. Az elkövetkező évtizedben kerül majd talán sor Nyugat-Európa újrafelfedezésére. Az EU-ba való belépés révén egyre európa-ibbak leszünk ilyen szempontból is. Az az érdekes, ellentmondásos jelenség, hogy úgy vagyunk európaiak, hogy amerikanizálódunk, talán veszít majd a jelen-tőségéből. És a közép-kelet európai kul-turális-politikai-gazdasági éltek újra felfe-dezik maguknak azt a Nyugat-Európát, amely olyan sokszínű, sokféle, magában foglalja Németországot, Franciaországot és a többi sajtóságos területet, és képesek lesznek manőverezni az Európai Unión belül a politikacsinalás folyamatában. Ek-kor fogjuk igazán megérteni, hogy ez nem valami homogén tömb.

A régió elitjeinek azt is meg kell érte-niük, hogy az Európai Unió nem pusztán a tagsággal nyílik meg, a tagság csupán formai dolog, státushoz kapcsolódó. Ki kell hogy alakuljon még egy igazi össze-tartozási érzés a tagság formális meglété-n túl. A mi társadalmaink igen jól tudják, mi-lyen az, a tagnak lenni valahol az odatar-tozás érzése nélkül. A kommunista kor-szakban ilyen volt a KGST-ben, a Varsói Szerződésben, a kommunista pártban való tagság, ez mind olyan minta volt, hogy tartoztunk valahova formálisan, anélkül hogy ezzel egyetértettünk volna.

Ily módon ezek az új jövevények lehet, hogy az Európai Unióban csak újrátárszák ezeket a betanult mintákat.

A. SMOLAR: Egyes országoknak más-más státusa lesz az egyesült Európában. Paradox módon tehát az intézményi háttér változásával országaink lehet, hogy úgy maradnak, ahogy most vannak, azaz periférikus országai maradnak Nyugat-Európának. De nem teljesen kizárható az sem, hogy majd diverzifikálódnak a közép-európai országok is. Egyesek, bár formálisan tagjai lehetnek az Uniónak, gyakorlatilag lehet, hogy épp olyan messze lesznek a központtól, mint most, amikor még az Unió kívül állnak.

BOZÓKI A.: Van talán egy veszély, amelyet Kelet-Európa vagy másként, a rumsfeldi „új Európa” jelenthet a „rég Európára” nézve. A kelet-közép-európaiakat azt üzenhetik, hogy ha minket nem vesztek komolyan, akkor mi „új európaiak”, kelet-közép-európaiak az amerikai befolyás növekedését támogatjuk. És itt jön a képbe az Egyesült Államok tevékenysége is, amellyel igyekszik korlátokat szabni annak, hogy az Európai Unió a világpolitikai események döntő hatású szereplőjévé váljon. Ha az Egyesült Államok nem nyújt elég mozgásteret a kelet-közép-európaiaknak, akkor ez utóbbiak komoly alkupozícióba kerülhetnek. Például azt mondhatják, ha nem részesülünk egy új Marshall-segélyből, akkor mégis inkább Európa erősödését támogatjuk. De bekövetkezhet fordítva is, és egyes nyugat-európai országokkal szemben a szuperhatalomhoz fordulhatnak támogatásért, mondván, hogy ha már csak arrogáns politikusok között lehet válogatni, akkor az erősebbet választjuk. A kelet-közép-európai országoknak itt van kihasználható mozgásterük.

KOVÁCS J. M.: Van itt egy fontos kérdés a népszavazások körüli vitában: Mit nyerhetünk, mit veszíthetünk a csatlakozással? CSABA LÁSZLÓ: Közgazdászként szeretném arra felhívni a figyelmet, hogy ezek szubjektív értékek, úgyhogy elég nehéz egyértelműen megmondani, hogy mit is nyerünk, mit veszítünk. A tejet hoznám fel

példának, ez ugye egy alapvető táplálék, de ha a kávéba tesszük, akkor luxuscikk. Ha azokra gondolunk, akik nem bírják a tejet, azoknak igazán messze áll az alapvető szükségleteitől. Úgyhogy eléggé relatív dolog az, hogy mit nyerhetünk, mit veszíthetünk, mi a költség, és mi a haszon.

Itt Magyarországon az alacsony részvételi arány a népszavazáson ellentmondott minden közvélemény-kutatási eredménynek. Ez elég nagy pofon lehetett a politikának, hiszen a magyar választópolgárok többsége a távolmaradásával juttatta kifejezésre, hogy nem egészen biztos abban, hogy az európai uniós integráció feltétlenül előnyökkel jár az ország lakosai számára.

Mivel magyarázhatjuk ezt az euro-skepticizmust egy olyan országban, amely már nagyon régóta várja, hogy ismét Európához tartozzon? Az egyik lehetséges magyarázat az lehetne, hogy az Európai Unió sokat vároztatott bennünket. Ugye 1991-ben írtuk alá az Európa-egyezményt, és a politika-csináló elitben kialakult az a felfogás, hogy mi 1991-ben beálltunk a sor végére, és hát nagy nehezen, 13 év után végre beengednek minket. A britek 12 évet vártak, na tessék, túltettünk a briteken a türelem terén, mert még náluk is többet vártunk. Ez a fajta vároztatás persze jó dolog, bár a hosszú jegyesség ritkán jelenti azt, hogy ebből jó házasság lesz, mert a hosszú jegyesség során sok mindent megtudhatunk a másik személyről, ami esetleg eltérít végül a házassági szándékunktól. Nem tudom, mennyire alkalmazható ez a párhuzam a mi esetünkben.

Ami az érték közösséget illeti, ez a materiális megközelítés, hogy az európai integrációval rövid vagy középtávon mit nyerhet, illetve mit veszíthet a csatlakozó ország, makro-ökonómiai szempontból legalább is túlzottan leegyszerűsíti a képet. Ha egy ilyen egyenleget próbálunk megvonni, az mellékútra tereli az egész vitát. Ha ennek a dolognak minden részletét megvizsgálunk, és a GDP-növekedés tükrében szemlélünk a csatlakozással járó előnyöket, ha a száraz tényekre

korlátozunk magunkat, akkor bizony lehet, hogy elveszne a csatlakozás előnyeit és hátrányait taglaló vita minden intellektuális élvezete.

A harmadik dolog, hogy a közember számára hogyan tettük érthetővé, hogyan magyaráztuk el ezt az EU-csatlakozási folyamatot. Az a baj, hogy az embereknek nem tudtuk elmondani, mivel jár a csatlakozás, ill. hogy az ő életük olyan látványos módon nem fog megváltozni. Viszont meg kellett volna értetni, és ezt is tették az EU mellett érvelők, hogy jobban fognak élni. A csatlakozást ellenzők nyilvánvalóan az ellenérveket hozták fel. Vita alakult ki több apróbb kérdésről, hogy kinek milyen gyárakat kell bezárni, a kampánynak része volt az is, hogy Bécsben kávézót nyithatunk. Szóval a csatlakozás mellett és ellene folyó vitában összekeveredett mindenféle makro- és mikro-ökonómiai szempont.

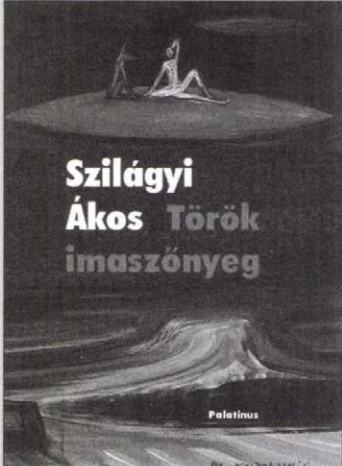
Schröder kancellár szerint, akinek víziói vannak, jobban teszi, ha szakorvoshoz fordul. Aki követi az európai konvent kialakításának folyamatát, ebben talál ilyen víziókat, látomásokat, jövőképeket. Persze kellenek ilyenek, de elég nehéz ezeket a közember nyelvére lefordítani, és a száraz tényeken túllépve, érthető módon közölni az emberekkel, mire lehet számítani, milyen Európa felé tartunk, milyen közös értékeket osztunk, ill. hogyan alakul majd a viszonyunk az Egyesült Államokkal, milyen viszony lesz majd a keleti és a nyugati országok között.

És végül, de nem utolsó sorban, ami itt is kiderül, van egy téves elképzelés arról, hogy mit is jelent az Európai Unió. Hiszen innen, keletről szemlélve, és ezt a politika-csináló elit is osztja, mindenki úgy látja, hogy az Európai Unió egy fejős tehén. Csak jól meg kell fejni, és akkor a gazdagság csak úgy dől, és jönnek az európaiak, az európai uniós tagállamok, és tőkét fektetnek be, és mindenkinek rengeteg pénze lesz, és természetesen a politikusoknak is egyre több pénzük lesz, amit majd ugye tovább tudnak majd osztani, megerősítve ezáltal a hatalmukat.

Amikor mi taggá válunk, a valóságot megközelítően kéne elmagyarázni, hogy miről is van itt szó. Hiszen nem is annyira biztos, hogy lesz egy ilyen kalap, amiből majd osztogathatunk a választóinknak pénzt. Ez nem reális perspektíva. Viszont ha ezt nem magyarázzuk meg, akkor furcsa helyzetbe kerülhetünk. Mert azt is tudjuk, hogy a befektetők már újraértékeltek az álláspontjukat a kelet-európai országokkal mint befektetési területtel szemben, számos új szempont merült föl. És természetesen a demokratizálódás folyamatában, a modernizációban is új szempontok merültek fel a jogállam megteremtése, a működő piacgazdaság tekintetében. Tehát a következtetés az, hogy vigyáznunk kell arra, hogy nehegy megismétlődjenek azok a dolgok, amik az átmeneti folyamatban már jelentkeztek. Gazdasági értelemben számos olyan mutatót tudunk kihozni, mely a sikertörténetet támasztotta alá egyértelműen, de valójában nem biztos, hogy ennek olyan alapja van, ami ténylegesen meg fog ismétlődni az európai uniós integráció folyamatában, hogy tényleg lesz defláció, a befektetések megnövekednek, stb. Nehegy az legyen, hogy a végén itt maradjunk üres kézzel, és akkor nem érte meg az egész csatlakozási erőfeszítés. Itt végülis egy óriási kihívással nézünk szembe. Van egy ellentmondás az elképzelések és a valóság között. Úgy gondolom, hogy ezeknél az új demokráciáknál, amelyek most csatlakoznak az Európai Unióhoz, számos olyan érzékeny pont van, amelyeket tanulmányozni kell, mielőtt végleges választ adhatnánk arra, hogy mivel magyarázható a Közép-Kelet-Európában is jelentkező az euro-skepticizmus.

NAGY B.: Feltételezésem szerint Brüsszel egyre inkább függetlenedő erővé válik, és most már nemcsak Nyugat-Európa és Amerika között kell különbséget tenni, hanem Nyugat-Európa és Brüsszel mint olyan között is, amely saját céljait követő, önmozgó entitássá lesz. Egy másik kérdés, hogy vajon látunk-e független fejlődést az EU-n belül? Valószínűleg látunk. Hiszen

A PALATINUS KIADÓ
gondozásában megjelenik
a Magyar Költészet Napjára

Szilágyi Ákos Török imaszönyeg

Szilágyi Ákos
TÖRÖK IMASZÖNYEG
Egybegyűjtött versek
1968-2002

Palatinus

Kapható minden jobb könyvesboltban

• Szeretne kortárs magyar irodalmi műveket olvasni, de nem igazodik ki a hazai folyóiratok között?
• Nem találja meg az Önnek való könyveket a könyvesboltban?
• Hiányolja a közérthető, ismeretterjesztő könyvkritikákat a napi- és hetilapokból?

AKKOR FIZESSEN ELŐ A MAGYAR IRODALOM EGYETLEN SZEMLÉZŐ FOLYÓIRATÁRA!

SZÉPIRODALMI FIGYELŐ

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat
A Balassi Bálint Intézet és a Fiatal Írók Szövetsége közös folyóirata

A megrendeléseket eljuttathatják • Postán: Szépirodalmi Figyelő, 1462 Bp., Pf. 629 • Faxon: (1) 321-4757 • E-mailen: szif@racio.hu

